

Tema 7

INSTITUCIONS I RELACIONS POLÍTIQUES.

L'ESTAT I LES RELACIONS DE PODER

El rei exigia essencialment que la seua autoritat fóra respectada. I no tolerava la desobediència.
Era un monarca absolut. Però com era molt bo,
donava ordes raonables.
(A. de Saint Exupéry, *El Petit Príncep*)

No et desitge que tingues intel·ligència,
perquè hauràs de posar-la al servei dels poderosos;
et desitge que tingues sort,
perquè la gent intel·ligent estiga al teu servici.
(Amin Maalouf, *Lleó l'africà*)

Només uns pocs estem capacitats per a governar,
però tots som capaços de jutjar la política
(Pericles)

- Les normes són l'única cosa que tenim.
- A l'infern les normes.
(W. Golding, *El senyor de les mosques*)

En este tema ens ocupem de la política i del seu correlat, o principal recurs: el poder. Encara que el poder es dóna en totes les relacions socials, ací ens restringirem a les que tenen a veure amb la direcció dels assumptes de la comunitat en sentit ampli, és a dir, amb el govern, la qual cosa pot ser considerat un camp propi dins de la societat: el sistema polític. En relació amb això veurem com es repartix el poder en la societat i com el poder repartix recursos en la societat (educació, sanitat, cultura, investigació, renda, vivenda, treball, ...).

Segurament el de la política és l'àmbit on més palés queda això que vivim junts: en societat. Una comunitat que viu junta viu organitzada segons una determinada forma. Té un orde i una sèrie de regles, part de les quals deriven del poder polític i, este, a més, ha de fer-les complir.

En la seua connexió amb la societat en el seu conjunt, no hem de pensar que l'exercici del govern és un servei públic que intenta beneficiar a tots els sectors socials, com és més palés en el règims democràtics, una de les formes. En determinats moments o en determinats llocs es veu com és representatiu d'una facció de la societat. Açò condicionarà la distribució de recursos i oportunitats i les seues connexions amb altres sistemes com pot ser l'econòmic o els mitjans de comunicació, així com el lloc que té la societat civil en relació amb el sistema polític, si es que el té, cosa que no s'ha donat sempre, sinó que és propi de les nostres societats.

CONTINGUTS DEL TEMA

1. La política i el poder
2. Els sistemes polítics
 - No estatals
 - Estatals
3. L'Estat modern
 - Estat i nació. Els nacionalismes
 - L'Estat Absolut
 - L'Estat liberal
 - L'Estat totalitari
 - L'Estat del Benestar
 - L'Estat neoliberal
4. La democràcia i els seus problemes
5. Els actors polítics. Els partits
6. La globalització i la política

OBJECTIUS DEL TEMA

- Conèixer i diferenciar el sentits de política, de poder i d'autoritat
- Conèixer les diferents formes i classificacions dels sistemes polítics de govern
- Conèixer les formes i característiques de'Estats
- Relacionar entre Estat i Nació
- Contraposar l'Estat autoritari i democràtic
- Conèixer les raons de l'expansió de la democràcia
- Conèixer la paradoxa de la democràcia
- Conèixer les característiques, funcions i formes de l'Estat de Benestar
- Conèixer el paper del partits en el sistema democràtic
- Ser conscient dels efectes de la globalització sobre la política

1. LA POLÍTICA I EL PODER

* Què entens per “política”?

La societat està composta per individus amb interessos contraposats; no obstant això, el resultat no és el caos, sinó un ordre determinat: ací és on entra en joc la política com a element d'organització i armonització de les relacions socials. L'element genuí de la política és el poder, però el poder està present en totes les relacions socials, i no sols en què considerem pròpiament polítiques. El poder el trobem en el col·legi o en l'Institut de Secundari front, als professors, enfront dels companys, a casa amb els pares, familiars i germans. Imagine's que en l'aula el professor li demana, per favor, que s'isca de classe, sense entrar en motius possibles. O en compte de demanar-s'ho com un favor, li ho ordena imperativament. Si fóra una altra persona la que ho fera segurament no ho tindria tan en compte. Però en eixe context sí, encara que al final acabe no fent-ho. Al professor se li reconeix una autoritat i per això un poder.

Així, doncs, el poder no ens és per a gens alié, sinó que no és plenament familiar. El coneixem i vivim al llarg de les seues moltes manifestacions. L'observem, el patim i també l'exercim tots i cada un de nosaltres. També inclús “contra” (o a favor) de nosaltres mateixos. Pense a mantindre una dieta o realitzar un programa d'entrenament, per exemple. O en la interacció social quotidiana quan demanem permís per a realitzar certes accions: puc passar?, puc eixir?, puc parlar?, puc entrar? En tot cas, el poder ens remet a la imposició d'una voluntat sobre altres, la qual cosa no és en tot cas roïn. L'Estat pot ser una bona instància per a promoure el bé comú. Però no per això hàgem de concloure que sempre és bo. Pensem en un xiquet que està fent una cosa que posa en perill la seua vida i algú s'imposa la seua voluntat sobre la d'aquell. Com no sempre els que governeu pensen en l'interés de tots, sinó en el propi.

Encara que el poder és omnipresent en les relacions socials, ací, no obstant això, ens centrarem en un dels àmbits del poder: la política. Com hem assenyalat al començament, la política és la forma genuïna de poder, encara que per a molts siga els diners qui simbolitze el poder o siga el verdader poder. Ser ric o ser pobre són el resultat de relacions de poder i són diferències que es mantenen a través de les relacions de poder. Però també es dona en els casos de ser home o dona, nacional o estranger, xiquet o adult, discapacitat o no, treballador o empresari. Ni tots els individus ni tots els grups tenen el mateix poder, este està repartit de manera asimètric en la societat.

Mentres que política deriva del grec “polis”, que significa ciutat, “poder” és una paraula que prové de la llatina “potere”, al·ludint en sentit polític a la capacitat de comandament, i que per derivació també significa força i energia. El va exercir del poder per a organitzar la convivència -el viure junts- és el que tenim present quan usem la paraula “política”. Així, la política podria fer referència a l'art d'organitzar i dirigir una comunitat d'humans que viuen junts, buscant satisfer les seues necessitats o al sistema relacionat amb això. Ja els clàssics com a Aristòtil o Plató van considerar que el fi de la societat i de l'Estat (els límits entre l'una i l'altra no estan clars en les

societats premodernes) és fer que els sers humans aconseguisquen el seu fi suprem, amb el que la societat serà feliç.

Per eixe motiu pareixeria que la política és un assumpte que hauria d'interessar a tot el món. No en va, Aristòtil considerava que el polític formava part de la nostra naturalesa. I així va definir al ser humà: com un *zoon politikon* (animal polític). I no obstant això, almenys en aparença no succeïx així. Segurament hi ha moltes més gent interessada en el futbol que en la política. En els sistemes democràtics, per exemple, podríem pensar que una manifestació d'això és no anar a votar el dia de les eleccions. Però és no anar a votar el correlat o el comportament més clar de “no tindre interès per la política”? Moltes persones que no votaran són persones que participen activament en moviments socials i ciutadans reivindicativament I segurament molts de què votaran tenen un interès puntual. La política, inclús la referida només a les accions en el sistema polític, és molt més que els partits, els governs i els plebiscits. Hi ha altres actors i molts comportaments polítics.

En este sentit restringit en què ens centrem ací, la política està referida a les institucions de poder públic que exercixen un control sobre la col·lectivitat i a l'obtenció dels fins determinats pels que el detenen, el "govern", o influïxen en ell . El terme "govern" té, en aquest sentit, tres referents clars: l'acte de governar, l'orde polític i el grup humà que governa. La finalitat ja el vam assenyalar: la regulació de la convivència i l'ordenament de la societat. Per a la qual cosa l'establiment de normes i el vetlar pel seu compliment són fonamentals. La política és un servici públic que pot limitar el poder dels súbdits o dels ciutadans, però també pot incrementar-lo.

La política assenyalen Espuny i Rodríguez (2005: 160) és la “acció encaminada a la conquesta conservació i exercici del poder”. I açò es pot fer pacífica o violentament; per la força o a través de procediments com els plebiscits o eleccions. A través de les eleccions, per exemple, es genera govern (reemplaçant el que hi havia o donant-li continuïtat), es genera representació i es genera legitimitat.

Encara que en tant que sistema que hi és, el del poder polític, tinga la seua lògica i la seua dinàmica pròpia, és un sistema obert en el que els actors i successos del camp econòmic tenen cada vegada més influència. Inclús els sistemes polítics busquen obtindre informació d'altres sistemes i dels seus principals actors per a incrementar el seu propi poder, interferint en l'exercici del poder de sistemes aliens. Les recents filtracions que revelen dades sobre el procedir dels governs no ens revelen res de nou. Eixa era una pràctica que trobem en tots els grans imperis. L'emperador romà Julio Cèsar té reveladors passatges sobre els pobles veïns. En una societat globalitzada, tots són d'alguna manera veïns. Els curiosos del cas de les filtracions és que s'condemna la revelació de les comunicacions, però no el fet de tractar d'interferir en les polítiques d'altres països, així com la idea que l'Estat és una cosa distinta i superior a l'individu, un comportament més propi dels règims totalitaris que dels democràtics.

Són molts els que definixen el poder com la capacitat dels individus d'influir o afectar altres individus o col·lectius. O senzillament el poder és fer prevaldre la voluntat d'un sobre altres. Weber la definix com a probabilitat d'una orde siga obeïda o creguda per una persona o grup. A l'hora de distingir tipus de poders hi ha moltes classificacions.

Podem fixar-nos en els grups socials o en els camps i parlar de diferents tipus de poder. Una classificació que ens pot ser útil és la que distingeix la manera d'imposar-se. Així podem parlar del que s'imposa a través de:

- a) La força bruta, la coerció o la coacció física,
- b) La persuasió o la manipulació
- c) El reconeixement legítim

“Heu de saber que hi ha dues maneres de combatre: l’una amb les lleis i l’altra amb la força. La primera és pròpia de l’home, la segona de les bèsties; però, com que sovint no n’hi ha prou amb la primera, convé recórrer a la segona”. (Maquiavel, *El príncep*)

En societat no tots els individus tenen el mateix poder. Hi ha una tendència a relacionar-lo amb elements del caràcter o la personalitat (lideratge, ambició...). Pensem en el Macbeth fictici de Shakespeare o en el *Jack* d'*El senyor de les mosques*. Però ens trobem amb persones, líders polítics, que no pareixen tindre molts dels dots de comandament que pareixen pròpies d'una persona poderosa. D'altra banda, el concepte de poder, com ja hem vist és un concepte complicat, per la seua amplitud. És un concepte amorf. Potser per açò, necessitem un alternatiu, com el que Max Weber ens ofereix, qui suggereix el "d'autoritat", sobretot perquè ens revela una visió diferent de l'exercici personal i col·lectiu del poder.

El concepte de poder va unit al d'autoritat, però no és el mateix. L'autoritat és una de la cares del poder i no necessàriament l'autoritat suposa un increment del poder en conjunt. Es pot tindre poder i no autoritat; i es pot tindre autoritat i poc poder, encara que no siga el normal. Autoritat, sobretot significa legitimitat i reconeixement en l'exercici del poder.

Weber distingeix tres tipus d'autoritat com a tipus purs. Segons Weber, el poder pot ser exercit per una o diverses persones per la capacitat de lideratge i comandament, per herència o perquè és fruit d'un pacte entre les persones. D'això deriven els tres tipus d'autoritat proposats per este autor: la “carismàtica”, la “tradicional” i la “legal-racional”.

L'autoritat carismàtica es basa en la devoció a la santedat o heroisme a una persona, sobre tots basant-nos en els seus dots o qualitats personals de caràcter excepcional. Tots reconeixem a persones que estan dots especials per a atraure sobre si a altres i dirigir-los. El seu problema és el manteniment. No dura més enllà d'una generació. Es tracta llavors de *rutinitzar* el carisma i es reintegra en l'estructura social, passat el terratremol de la revolució religiosa o política. Per a Weber, tret del seu caràcter efímer, és una dels principals forces de la història.

L'autoritat tradicional deriva de les creences transmeses de generació en generació, que poden versar sobre l'herència del poder o en la santedat de certes institucions. Les monarquies poden ser exemple més clar d'això, on els privilegis i el poder es transmeten hereditàriament. Després vénen les justificacions ideològiques de “per la gràcia de Déu” que afigen més càrrega al fet.

Finalment està l'autoritat legal-racional que deriva d'un conjunt de regles, procediments i ordenaments jurídics. L'autoritat està basada en la creença en la legalitat del sistema de normes polític, especialment les Constitucions. El poder està sotmés a l'imperi de la llei.

Com a tipus purs que són, assenyalarà Weber, allò més habitual és que en la realitat les trobem barrejades.

** Cerca tres exemples de personatges històrics o contemporanis; un per cadascun d'estos tipus d'autoritat, encara que no siguen del món de la política.*

2. ELS SISTEMES POLÍTICS

El dels diferents sistemes polítics o més concretament les formes de govern és un tema clàssic de la ciència política, encara que gens desconnectat de la Sociologia o en concret de la sociologia política. Recordem que la classificació que Aristòtil feia de les formes de govern, combinada dos criteris: la perfecció/imperfecció i el nombre dels governants. Segons este segon criteri ens trobem els governs dels nobles, de l'aristocràcia, dels rics i del poble.

Per sistema polític entenem les diferents formes en que els éssers humans han organitzat la seua convivència, relacionats amb el govern d'una comunitat humana. Això suposa que ens trobarem regles, recursos, procediments, creences i actors. Respecte d'això Durkheim assenyala que "l'estructura política d'una societat no és sinó la manera en què els diferents sectors que la componen han pres el costum de viure entre si" (Durkheim, *Les regles del mètode sociològic*, p. 45).

Difícilment es pot hui concebre cap sistema polític sense Estat. Auque l'Estat, l'Estatnació en concret, i del que parlarem en l'apartat següent, és la forma que predomina actualment en els sistemes polítics, el seu origen és històricament recent, configurant-se en els quatre últims segles de la modernitat. La humanitat ha tingut sistemes polítics sense aparells estatals durant desenes de milers d'anys. I els pocs grups humans que quedaven fan unes dècades han sigut ja plenament incorporats a ells.

Dins de les formes d'organització política sense Estat, l'Antropologia política ha distingit bàsicament tres: la tribu, la banda i el cabdillatge (*jefatura*). En el cas de les estatals ens trobem una clara divisòria entre les formes premodernes i les modernes. Entre les premodernes figurarien els primers imperis hidràulics o despòtics (Mesopotàmia, Babilònia, Egipte, Xina, Roma, Bizanci, Asteca, Inca...).

Tenint present estes formes podríem classificar-les seguint altres criteris, com, per exemple si són centralitzades o no centralitzades. En el cas de les dos primeres, la banda i la tribu, no hi ha poder centralitzat. A més, el poder és temporal i està fragmentat o repartit. No ocorre així amb la resta. En elcabdillatge ja trobem una forma centralitzada d'exercici del poder, major concentració i una xicoteta complexitat organitzativa, tot això augmenta en les formes estatals, tant en l'antiga com en la moderna. Però el comú a tots ells és que uns pocs guien els destins de la majoria. Açò

ens porta a incorporar un tercer element fonamental en les formes de govern: la participació. Excepte unes poques excepcions històriques, la major part dels governs no han permés la participació. Han sigut formes de govern autoritàries. Enfront d'elles parlarem de les forma democràtiques, que més avant veurem en què consistixen; que, a pesar de l'etimologia de la paraula, no és exactament el govern del poble (o la societat).

3. L'ESTAT MODERN

Estat i nació. Els nacionalismes.

El referent directe de tota organització política actual és l'Estat modern, el qual ha d'entendre's com el resultat d'un joc de conflictes i aliances entre monarquia, noblesa, Església, burgesia i classe treballadora. El resultat és un geometria variable, però de la que destaca el fet que la majoria d'estat es configuraren com a estats-nació. L'estat-nació serà el model general de l'Estat des dels inicis de la modernitat, encara que els seus trets seran fruit del procés històric de desenrotllament, en especial des de la pau de Westfàlia (1648). Històricament la idea que la identitat col·lectiva estava lligada a una nació probablement no era molt comú, és una cosa que prendrà cos, encara que no en eixe moment, sí des d'eixe moment, i que culminaria amb les revolucions burgeses del XIX, basades en la idea que tot Estat havia d'estar assentat sobre una nació i tota nació hauria de tindre un Estat. Un dogma que servix per als nacionalismes que ja estan constituïts en Estat com per als que aspiren a constituir-se.

Estat i nació són termes que s'usen com a sinònims a causa del fet que l'Estat modern es configura com una forma peculiar d'Estat: l'estat-nació. És la forma predominant, la qual cosa no vol dir que tots els estats siguen nació, ni que no hi haja nacions sense Estat, deixant de costat els Estats premoderns.

Una definició clàssica d'Estat és la que ens arriba a través de Max Weber. Per a ell és una “comunitat humana que dins d'un determinat territori...reclama amb èxit per a si el monopoli de la violència física legítima”. A banda de l'últim, tres són els elements que destaquen de la caracterització weberiana: la sobirania, la territorialitat i la comunitat humana. Així parlem d'estat quan hi ha un aparell polític, és a dir un conjunt d'òrgans de govern (un parlament, un congrés, uns ministres, uns funcionaris públics civils: una burocràcia) que regix un territori donat i l'autoritat del qual està suportada per un sistema legal i la capacitat d'emprar la força de les armes (monopoli de la violència legítima) per a implantar les seues polítiques.

En tot cas, la imatge que millor ens podem fer de l'estat és la de l'estructura o del conjunt d'aparells de poder polític. Un d'ells és el govern. Però no hem de confondre Estat i govern. La nació al·ludix, en canvi, al sentiment cultural de pertinença a una comunitat, basat en un origen més o menys remot, del qual es deriva una identitat ètnica comuna diferent de la dels altres. El pensador B. Anderson ho va equiparar a “comunitats imaginades”. Eixe sentiment va donar lloc al moviment social que

reconeixem baixa el nom de nacionalisme en quant doctrina i moviment encaminat a la promoció i salvaguarda de l'existència d'una nació.

L'Estat-nació es va convertir en model d'organització per a moltes societats, moltes d'elles assotades pel colonialisme. Unes van aconseguir en molt poc de temps fer que emergira una identitat nacional quasi del no-res. Altres, no obstant això, no ho han aconseguit encara, com és el cas de molts països africans, que, després de la independència de les seues respectives metròpolis es van configurar com a Estats, però sense una identitat simbòlica que unira als diferents grups humans que existien en tals països. No en va tinguem present el pes històric exercit per la burgesia en la consolidació d'este moviment, classe social que no existix en estos països. L'altre cas és el de grups humans, que en alguns casos són considerats quasi per unanimitat com a nacions, encara que no tant en el d'altres, i que, per tant, aspiren a tindre un Estat propi. Exemples, més o menys clars de nacions sense Estat poden ser el poble palestí, el Tibet, el poble kurd o el sahrauí. Més debat, depenen en quina part s'estiga, n'hi ha en els casos de Catalunya o Euskadi.

** Quines relacions n'hi ha entre l'Estat i la societat? O bé trobes que són el mateix?*

De l'Estat autoritari a l'Absolut

A partir del Renaixement es desintegra l'orde polític medieval, amb la consegüent pèrdua de poder progressiva del clero i la noblesa. La monarquies europees van configurant un poder polític cada vegada més centralitzat, recolzat per un poder militar, i un cos de professionals propi (buròcrates i funcionaris). En l'ideològic, teòrics de l'Estat com a Maquiavel, Hobbes o Bodino justifiquen per distintes vies el poder absolut de l'Estat com a mecanisme de resolució de la conflictivitat i ingovernabilitat dels estats feudals.

Respecte de la burocràcia, que té un papel fonamental en l'Estat modern, ens diu Salvador Giner (:175) que en "les societats més simples, les organitzacions formals són innecessàries perquè els sistemes socials de llinatges, classes i tribus són suficients per a l'organització econòmica, militar, política i religiosa [...] La burocràcia pública és el prototip d'organització formal", la qual no es dona només en la política, podiem afegir. També la trobem en les empreses, sobre tot si són grans, o les organitzacions de la societat civil. La burocràcia, quan naix, ho fa per a augmentar l'eficiència, però de vegades la seua complexitat crea disfuncions i es convertix en un fi en si mateix.

L'Estat absolut és un sistema polític que no reconeix qualsevol altre grup que se li pugui oposar. Per tant nega la participació ciutadana. El poder està concentrat en una oligarquia, encapçalada normalment per un monarca, que té el monopoli absolut del poder i no hi ha vies legals per a oposar-se al govern, ni expulsar-lo del poder. No hi ha cap estat de Dret ni divisió de poders.

L'Estat liberal

Contra l'Estat absolut, sorgix, de les revolucions liberals-burgeses britànica, nord-americana i francesa, l'Estat liberal com un intent de limitar i frenar institucionalment

el poder absolut del monarca. Es tracta de controlar l'excés de poder del rei i de l'Estat, protegint l'esfera privada. Curiosament en ella s'inclouïa el mercat, per als liberals. Açò s'aconseguirà a través de la divisió de poders, i amb això la idea que el propi Estat està sotmés a l'imperi de la Llei, més la proclamació d'un conjunt de dret i deures dels individus (dret a la vida, dret de participació política, dret a la llibertat d'expressió, dret a la propietat privada, dret a la seguretat). És a dir, aquells drets que més pròxims estan als valors de la nova classe social en ascens: la burgesia.

El segle XIX veuria la consolidació de l'Estat liberal, però també de les ideologies que ho qüestionarien. Autors com Marx, entre d'altres, van posar de manifest el que s'ha considerat la “fal·làcia liberal”, açò és, la creença que amb els drets polítics l'individu és lliure i pot realitzar el seu projecte felicitari. La llibertat política, basada en la llibertat de mercat, genera profundes desigualtats econòmiques, revelant que els projectes polítics i morals de la burgesia són absolutament parcials, i no resulten generalitzables a tots els sers humans. No és tant el fet de ser individu o ciutadà el que permetrà dur a terme un projecte de vida, sinó la posició que ocupe en l'estructura social.

La industrialització generarà l'expansió de la ideologia i el moviment obrer que podrà en crisi l'Estat liberal, crisi de què sorgiran els Estats totalitaris (comunisme, feixisme, i nazisme) que en gran manera són la resposta al conflicte de classes o la reacció a eixa resposta.

L'estat totalitari

L'Estat totalitari pot considerar-se com la forma moderna d'Estat autoritari. En ell no n'hi ha possibilitat de participació, ni divisió de poders; el poder està concentrat en unes poques mans. Però també és una radicalització seua. En els Estats totalitaris trobem un intent de control de la vida dels ciutadans, inclús de les seues formes de pensar que no es donava en l'Estat absolut. N'hi ha una persecució de la disidència i un control i censura sobre tota la informació que circula pels mitjans públics. L'expansió de la democràcia, que veurem més endavant, va deixant cada vegades menys nombre d'Estats totalitaris, popularment coneguts com a dictadures.

L'Estat del Benestar

L'Estat del benestar es pot veure com la resposta a la radicalització que comporten els sistemes polítics totalitaris. Es tractaria d'arribar a un pacte o a un compromís en la recerca i aplicació de mesures que armonicen i institucionalitzen el conflicte de classes, amb la finalitat que tots els individus tinguen garantides unes mínimes condicions de vida i digne i d'increment de la igualtat d'oportunitats per a tots. Per al proletariat això suposa la renúncia a la revolució social i per als empresaris a una reinversió dels beneficis en millores productives i salarials. L'Estat ací actua com intermediari, al temps que de proveïdor de recursos, serveis i de protecció social, encara que dins de l'economia de mercat. Es tracta d'augmentar la prosperitat material, reduir diferències socioeconòmiques, i d'aconseguir la cohesió social. Per a aconseguir tals fins s'implementen una serie de polítiques socials. Els principals àmbits d'intervenció són l'educació, l'atur, la sanitat, la vivenda, el suport a la renda i les pensions. I segons siguen les cobertures es pot parlar d'institucional, quan les

cobertures són universals, sense diferenciar entre individus o residual, si es donen segons nivells de renda. Una classificació molt estesa en Sociologia d'estats de benestar és la que els classifica segons el nivell de desmercantilització de les prestacions i serveis. Així tendríem tres règims o models d'Estat de Benestar:

1. Escandinau o socialdemòcrata: Suècia, Noruega, Finlàndia
2. Continental o Conservador-corporatiu: França, Alemanya, Canadà
3. Anglosaxó o liberal: Estats Units, Gran Bretanya i Austràlia.

El problema amb aquesta classificació es que en ella no caben massa bé països com el nostre i semblants. Hauríem d'afegir un quart tipus que se sol anomenar "sudeuropeu, mediterrani o familista" i del qual són exemples Espanya, Itàlia, Portugal o Grècia. Encara que parlem de països amb trets històrics diferents, aquests tenen en comú el marcat biaix familista de les dinàmiques de provisió del benestar davant dels riscos socials. A banda d'això com assenyala S. Obiol (2010) tenen "sistemes de protecció social elaborats per part d'un estat amb feble penetració en la societat civil i molt desprestigi en gran mesura pel seu passat autoritari, que segueix pautes de clientelisme polític".

Amb l'Estat del benestar passem del simple estat de dret a un estat social de dret. L'Estat del benestar es costós per l'erari públic i depen molt de les altes càrregues impositives i un cert nivell econòmic de desenvolupament, així com d'una implicació per part de la ciutadania. A partir dels anys 80 van començar a estendre's les crítiques contra este model per considerar-se car, ineficient, burocràtic, i incentivador del parasitisme d'alguns.

L'Estat neoliberal

Finalment, encara que l'Estat del benestar no ha desaparegut del tot, sí que ha anat reduint-se en la majoria de països, bé progressiva, bé molt marcadament (com ha sigut el cas de Gran Bretanya, país que posseïa un dels més sòlids estats del benestar després de la Segona Guerra Mundial). La crisi del petroli de la dècada dels 70 va posar fi a un règim d'acumulació del capital i va encetar un nou règim on l'Estat comença a desmuntar les mesures de protecció establides amb anterioritat en el mercat de treball (desregulació), i, en paral·lel, a reduir tant els serveis de protecció prestats com el seu abast. Ben bé es podria anomenar a aquest nou model "neoliberal". D'una banda perquè recupera elements del passat com la reducció de la intervenció de l'Estat, però no en totes les branques. N'hi capítols que es mantenen i n'hi ha una intervenció econòmica, segons els interessos del poder. D'altra banda, i curiosament, si en l'Estat liberal es tractava de limitar i controlar el poder de l'Estat des de fora, ara se fa des de l'Estat mateix, ocupant-lo, amb la qual cosa en generen unes profundes asimetries i contradiccions en tals propòsits, que s'estenen a la mateixa ciutadania.

EL PAÍS

30-10-2010.

Jackie Branon, infermera jubilada de 74 anys de Lake City. Acusa a Obama de ser responsable que els pobres no vullguen treballar, perquè els ofereix tot tipus de subsidis

estats. "El que Obama fa és encoratjar la gent a què visca de la caritat del Govern. Tot això hauria d'acabar-se", explica, irada. Però Jackie rep un subsidi de l'Estat: l'assegurança per a ancians coneguda com Medicare. "Però això és diferent. Jo m'ho meresc. Ells no".

4. LA DEMOCRÀCIA

A pesar que més de la mitat de països del món diuen ser democràcies, realment costa saber què és això de la democràcia, ja que en el terme es junta el que és o el que hi ha i el que deu o hauria de haver-hi. Des de la sociologia, com també des de les ciències polítiques, no es pren el terme democràcia en sentit essencial, sinó com un tipus d'organització política variable, dinàmic, amb molts elements concurrents i que pren diverses formes. Quan parlem de democràcia parlem d'una forma d'organització política, no del que estrictament el terme significa, encara que no haja de perdre's de vista.

Així és que de fet tenim una democràcia, un dels actors principals del qual, els partits polítics, internament i externament no són cap exemple de democràcia; tenim governs que no procedeixen seguint els més elementals principis de la legalitat o que cedixen a pressions d'organismes financers, corporacions econòmiques o pressions d'altres països, hi ha Estats en què no hi ha suficients garanties que hi haja una separació de poders. I podríem seguir molt més. No obstant això, diem que són règims democràtics, tant pel que formalment pot passar com pel que passa. Es a dir, existix una possibilitat de control sobre les decisions governamentals, hi ha la possibilitat de triar alguns càrrecs públics, els ciutadans tenen llibertat d'expressió i a concórrer com a candidats a unes eleccions, etc. En suma, la democràcia és la configuració política que permet la participació ciutadana, variant esta participació, segons les èpoques i els sistemes. Però en general hem de parlar d'una participació restringida. A pesar d'això, el fet que siga possible tot el que hem enumerat fa que els sistemes democràtics tinguen una major acceptació que els autoritaris.

La percepció i valoració que els ciutadans tenen dels diferents règims i dels seus governants, les seues conductes polítiques o les formacions polítiques i civils en les que participen són qüestions que han interessat a la Sociologia.

Històricament la democràcia és una forma de govern que va poder imperar en les bandes i tribus, grups xicotets en què és factible la participació dels membres del grup. Però el moment històric en què sorgix específicament és en la Grècia clàssica en algunes ciutats-estat. Aquella era una democràcia restringida, atés que no permetia la participació a tots, però era directa i assembleària, característiques que són difícils d'aplicar quan les comunitats són extenses, d'ací que el que ens trobem als nostres tempos són democràcies representatives.

Després de l'experiència polítiques democràtica del món antic, les següents van ser escasses, i els ideals democràtics no tornen a ressorgir fins al segle XVIII amb el pas de l'Antic al Nou Règim. De totes maneres cal assenyalar que no podem parlar de règims

democràtics fins al segle XX, entre altres coses, perquè la participació política (presentació, representació, associació, elecció), estava restringida a uns pocs (els propietaris, els barons, els blancs, etc.).

A principis del segle XX són molt pocs els països dels què es puga dir que tenien un sistema que reunira les condicions mínimes per a ser democràtics. A finals del segle XX més de la mitat dels països i de la població mundial viuen en països que podem considerar que ho són. Per descomptat no basta, com han fet alguns governs a proclamar-se democràcies o incloure-ho en el nom de la nació.

En l'expansió de la democràcia hem de tindre en compte la pressió i la voluntat de la ciutadania, però també el fet que siga un marc on el capitalisme funciona millor, la pressió de països, organismes internacionals i moviments socials, o el que arriba a través dels propis mitjans de comunicació. De tota manera pareix que la democràcia no és fàcilment exportable, sinó que ha d'haver-hi unes condicions locals perquè puga implantar-se amb garanties, i no com un govern titella d'un altre país, esperonat per alguna empresa multinacional amb interessos econòmics en la zona.

Com tot la implicació polític, la democràcia té els seus problemes i disfuncions, aquestos porten a alguns bé a enyorar eixides autoritàries, siga d'un signe o d'altre, o bé, a altres, a demanar l'aprofundiment de la democràcia. Alguns dels problemes més patents hi són la falta d'autonomia de moltes decisions que es prenen des de l'àmbit polític, derivades del funcionament del sistema capitalista global, el mal funcionament dels partits polítics, la llunyania dels governants respecte del problemes dels ciutadans, la corrupció, etc.

Aquesta situació ha conduït a lo que s'anomena la paradoxa de la democràcia, la qual consistix en el fet de mostrar a la vegada una bona valoració respecte de la democràcia com a sistema però desentendre's de la participació en la vida política (apatia) i tindre un mal concepte d'ella i dels polítics (desafecció). En aquest sentit es donen dades per exemple de la baixa participació ciutadana en moltes campanyes electorals. La qüestió de fons es si eixa és una data significativa o realment forma part del problema. Si reduïm democràcia a anar a votar cada quatre anys és lògic que els ciutadans en mostren un desinterés per la política, la qual cosa no vol necessàriament dir que siga també per la democràcia. Ho és més bé pel seu funcionament. Per la seua banda, la majoria dels que viuen de la política estan en un dilema. La situació actual es beneficia perquè saben que un increment de la implicació i participació dels ciutadans pot suposar la perduda de poder. Però si, d'altra banda, la desafecció ciutadana cresquera molt, la seua legitimitat estaria sota mínims.

Davant de la paradoxa de la democràcia el que podem dir és que més que un desinterés per la política, el que n'hi ha al darrere és un desinterés i manca de confiança en la política de partits. No en va, estem parlant d'organitzacions huitcentistes que han anant sobrevivint i adaptant-se als temps, i que han estés els seus tentacles per totes les branques del sistema polític, però que sempre van molt per darrere de la societat civil. En ella ha emergit una nova cultura política o cívica on els ciutadans són més autònoms d'elits i organitzacions polítiques, al temps que poden

actuar i mobilitzar-se, molt més flexiblement que des de la rigidesa i burocratització d'aquests.

Exemples d'aquesta nova cultura cívica els trobem als agendas 21 o a actuacions d'organitzacions com Wikileaks. Si llegim la seua pàgina web veiem la demanda de transparència en les actuacions dels governs amb la fi de revelar quin són els vertaders fils de les decisions que prenen. Si depenen dels interessos dels que representen i els que els han triat o de lobbys, corporacions i oligarquies; amb la qual cosa la democràcia no seria més que una ficció i un engany.

“Informar millora la transparència, i esta transparència crea una societat millor per a tots. Un millor escrutini conduïx a reduir la corrupció i democràcies fortes en totes les institucions de la societat, incloent el govern, les corporacions i altres organitzacions. Un periodisme sa, vibrant i inquisitiu, exercix un rol vital en l'èxit d'estes metes. Nosaltres som part dels mitjans.”

* Així es presenta Wikileaks a la seua pàgina web <http://wikileaks.org> Coneixeu casos semblants? Cregueu que la societat pot controlar als governants o que són els governants el eixen sempre guanyant en aquesta partida?

5. ELS ACTORS POLÍTICS. ELS PARTITS

Dins del sistema polític hi ha una serie d'actors. Entre ells destaquen dos: els ciutadans en quan electors o votants i els partits polítics. Però no són els únics. També estan els grups de pressió o lobbys, dins dels quals hem de vore a sindicats, esglésies, exercit (i no pensem en països amb democràcies febles, pensem-hi també en països amb democràcies ben consolidades con els Estats Units on tenim al Pentàgon), mitjans de comunicació, agrupacions constituïdes a l'efecte i moviments socials (dels quals vam parlar en el tema anterior). La pretensió d'aquestos grups i organitzacions no és generalment arribar al poder, sinó influir en ell. Exercir el poder des de l'ombra.

A banda d'això, hem de tindre present la força i influència que els governs d'uns països poden exercir en altres, així com el pes de certes corporacions i empreses econòmiques, i inclús certs grups criminals, terroristes o del crim organitzat, alguns dels quals prolonguen les seues xarxes dins de l'Estat.

El sistema de partits consistix en la competència entre dos o més organitzacions formals representatives dels ciutadans que aspiren al poder (o a l'oposició al poder) per mitjà d'un plebiscit electoral. Per darrere o per sota ben bé podem veure una mena de conflicte de classes institucionalitzat.

Després del que hem vist, la qüestió que ens podem formular és si una vida política, mediatitzada pels partits polítics es tan dolenta, per què segueixen existint. Adoptant un punt de vista funcionalista hi podríem dir perquè encara exercixen unes funcions, tant socials com institucionals con són el fet de servir de vehicle a l'opinió pública o a una pluralitat d'interessos de la societat con són els territorials, els corporatius, els ideològics, o els confessionals; així com també reclutar a l'èlit governant o garantir el

bon funcionament del sistema electoral. Des del punt de vista del paradigma del conflicte la resposta es que els partits polítics és el mecanisme que la classe dominant té per a seguir dominant, bé perquè estan integrants en ells, bé perquè poden influir prou fàcilment en ells. De fet, des de la mateixa concurrència a una elecció, per l'elevat cost de les campanyes, fa que sols estan en posicions avantatjoses poden competir amb certes garanties d'èxit o els que són recolzats per ells. Gens, per tant, d'expressió del pluralisme que veuen els funcionalistes.

Una part important de la sociologia política, així com de la ciència política ha estat centrada en entendre el comportament electoral, es a dir, el vot dels individus. Sobre tot es vol saber que fa que la gent vaja o no a votar i per què voten el que voten. D'una banda s'ha tractat de relacionar el vot amb una sèrie de variables, juntes o per separat (sexe, edat, classe, nivell cultural, lloc de residència, ideologia religiosa, etc.); d'altra amb el context concret en el que la gent va a votar en cada moment. Així per exemple trobem la anomenada teoria de l'espiral del silenci. On es tracta d'explicar el comportament individual a partir de la creació d'un clima negatiu d'opinió cap a una opció política, un partit. Això dona lloc a què els votants i potencials votants d'eixa opció no manifesten públicament la seua opinió defensant-la, la qual cosa fa a la gent pensar que eixa opció política no tinga opcions d'eixir guanyadora, amb la qual cosa la gent es desincentiva l'hora d'anar a votar-la o vota altres opcions.

Com a derivació de l'estudi de la conducta electoral han sorgit les classificacions dels tipus de vot i votants. Així, per exemple, es parla de diferents tipus de vots com el fidel o lleial, l'indecís o flotant, el tàctic, l'útil, el clientelar, de castic, de continuïtat, ocult, entre d'altres.

** Un debat polític i social actual és el que versa sobre el procés de desideologització dels partits polítics o almenys dels més representatius. Llig la caracterització que hi ha a continuació i valora si hi ha partits que s'adeqüen a ella i, d'un altre, si té sentit esta divisòria hui en dia o no.*

En la tradicional visió geomètrica de la política, basada en el parell dicotòmic canvi-conservació, la dreta s'identifica amb el principi conservador. L'origen històric de la denominació es remunta a l'època de la Revolució Francesa, quan en l'Assemblea els diputats conservadors s'assentaven sobre la dreta enfront del president. La dreta és la posició política del conservadorisme: fe en el regnat de la Divina Providència, sentit del misteri i de la plenitud de la vida tradicional, afirmació de l'orde, defensa de l'estratificació social, reconeixement de la relació entre propietat privada i llibertat, confiança en la tradició i en el dret consuetudinari, certesa que canvi i reforma no són la mateixa cosa i que la lentitud del canvi és el mitjà més adequat per a la conservació de l'existent. A estes notes es pot agregar: la importància política concedida a la religió dominant, l'escassa fe en el progrés, una visió pessimista de la naturalesa humana, però també un grau apreciable de pragmatisme, que ha permés a la dreta actual adoptar una orientació racionalista i tecnocràtica i acceptar al liberalisme com la seua visió de la política econòmica.

... l'esquerra s'identifica amb el principi del canvi i de la crítica a la situació existent i a les institucions vigents. Sobre eixa base la seua posició pot variar des del reformisme

evolucionista fins a les postures revolucionàries més radicalitzades. Sempre hi ha hagut esquerres però no sempre han sigut els mateixos grups: liberals, republicans, socialistes, anarquistes, marxistes, maoistes, etc. En realitat l'esquema dreta-esquerra no presenta límits fixos sinó que depèn del joc de les forces actuant en cada moment històric. Les característiques generals de l'esquerra (amb les excepcions que es desprenen de l'acabat de dir) són les següents: progressisme (per oposició al tradicionalisme de la dreta); crítica (enfront de l'acceptació del principi d'autoritat); tendència al canvi (enfront de la busca d'estabilitat); humanisme idealista i optimista (enfront del conformisme pessimista); identificació intel·lectual amb les classes oprimides i els seus reclams (enfront de la defensa del statu quo); tendència a la socialització dels béns de producció i al dirigisme estatal (enfront de la defensa de la propietat particular i la iniciativa privada); pacifisme (enfront del militarisme) i internacionalisme (enfront del nacionalisme). També cal anotar entre les seues característiques la lògica dicotòmica exclouent (visió en blanc/negre, bo/roïn), el pragmatisme estratègic (el fi justifica els mitjans) i la tendència a viure mentalment en un futur que nega el passat i justifica les misèries i violències del present (si es considera que estan en el camí de la construcció d'eix futur).

(E. Jorge Arnoletto, Glosario de conceptos políticos usuales, Ed. EUMEDNET 2007, <http://www.eumed.net/dices/listado.php?dic=3>)

6. LA GLOBALITZACIÓ I LA POLÍTICA

La globalització com a augment de la interdependència i interconnexió entre fenòmens, persones, events i organitzacions a escala mundial es manifesta de diverses maneres. L'econòmica es segurament les més patent i visible, però no se li queden massa darrere la política, l'ecològica, la demogràfica, la cultural o la social, com diferent vessants d'aquest fet.

La vessant política de la globalització du a plantejar-se, sobre tot, si els Estats estan perdent capacitat i pes per a prendre decisions autònomes, així com a la seua capacitat de resoldre problemes. Els poders de les institucions financeres i les corporacions econòmiques, que ja no estan dins del mateix territori, o la mateixa lògica (de nou extraterritorial) del capital, li resten poder al poder polític.

D'altra banda el sorgiment d'agrupacions polítiques supranacionals és un exemple de la globalització de la política, però posa de manifest la perduda dels Estats a l'hora de prendre per si mateixos les seues decisions. I en alguns casos, dins dels Estats sorgixen aspiracions nacionals al seu si, de comunitats que aspiren a convertir-se elles mateixa en nacions amb un estat propi. En aquest sentit, D. Bell assenyala que l'Estats moderns són massa gran per resoldre les qüestions xicotetes que afecten als ciutadans, les del dia a dia, i massa xicotets per a resoldre les massa grans, com les dinàmiques del capital o la problemàtica medi ambiental o les migracions o el crim organitzat.

Aquest seria un element més a afegir a la desconfiança dels ciutadans cap els Estats, governs i governants, la qual cosa accentua la seua perduda de credibilitat. El que

alguns intuïxen que pot esdevindre és un escenari amb una fragmentació del poder, on diversitat d'agents intervinguen en la gestió política posant per davant els seus interessos particulars, trencant la divisió moderna entre el públic i el privat. Davant d'aquesta situació se sol emprar un concepte encara no massa clar, que és el de governança. Es parla d'un nou escenari per a l'exercici de la política, on nous agents entren a prendre part en la presa de decisions però des de l'àmbit públic. En tot cas, això suposa un declivi del model d'Estat-nació imperant des de fa ja uns pocs segles.

LES QÜESTIONS

1. Exposa el paper que té la política en l'ordenació de la convivència social.
2. Explica els tres tipus d'autoritat que diferencia M. Weber.
3. Diferència i relaciona Estat i Nació.
4. Els partits majoritaris actuals, són interclassistes o simplement sense classe?
5. Comenta el següent text, fixant-te en conceptes i relacions dels que hem tractat en el tema:

“Els anarquistes se servixen oficialment de la paraula Estat per a designar tot el conjunt d'institucions polítiques, legislatives, judicials, militars, financeres, etc., per mitjà de les quals se sostrau al poble la gestió dels seus propis assumptes, la direcció de la seua pròpia conducta i l'atenció de la seua pròpia seguretat, per a confiar-los a uns quants que -per usurpació o delegació- es troben investits per a fer lleis sobre tot i per a tots, d'obligar al poble a ajustar a elles la seua conducta, valent-se, a este efecte, de la força de tots” (Enrico Malatesta, "Anarquismo y gobierno" en Horowitz, *Los anarquistas*, p.89).

6. Respon les següents qüestions:

A. Per què és tan difícil que el govern de determinats països recaiga en una dona, un negre, un indígena o una persona d'una minoria ètnica, un gitano, per exemple.

B. Pots detectar pautes comunes en els països en què s'impedix votar les dones?

C. En quina mesura pot contribuir Internet a reforçar la democràcia?

D. Per què els jòvens voten menys que la resta d'estaments de població?

E. L'avanç de la globalització, suposa el declivi de l'Estat-nació modern?

F. Estan totes les societats [igualmente] preparades per a la democràcia?

7. Digues si és verdader o fals:

i. En les societats tradicionals de caçadors recol·lectors el cap té més autoritat que poder.

ii. La gent de les àrees urbanes normalment voten esquerra i les rurals, dreta.

iii. El més probable és que els més pobres i els exclosos voten.

iv. La rutinització del carisma és la transformació de l'autoritat carismàtica en una combinació de l'autoritat tradicional i la racional-legal (o burocràtica).

v. La vida política dels Estats Units, Canadà i Europa és conformada en gran manera pels principis econòmics del capitalisme.

vi. Una tendència política actual és la creixent riquesa i poder de les corporacions multinacionals que operen al llarg del món.

vii. Una raó de per què tanta gent s'identifica a si mateixa com a moderada en l'espectre polític és perquè la majoria de la gent és conservadora en algunes qüestions i liberal en altres.

viii. Als ciutadans els ha deixat d'interessar la política.

ix. Els drets humans s'han globalitzat alhora que la violació d'estos s'ha deslocalitzat.

x. Un règim totalitari és aquell que prolonga la política a l'educació, la música, la cultura, la sexualitat, les creences religioses, l'economia, la família, la moral, els mitjans de comunicació, entre d'altres àmbits.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ESPUNY, M. C. Y N. RODRÍGUEZ (2005) *Introducció a la Sociologia*. Barcelona, La Busca Edicions.

GARCÍA FERRANDO, M. (coord.) (2005) *Pensar nuestra sociedad global*. Valencia, Tirant Lo Blanch.

GINER, S. (2000) *Sociologia*. Barcelona, Ed. 62.

OBIOL, S. (2010) *Teixint incerteses*. Tesi Doctoral.

OÑATE, P. (2005) "El sistema polític", en M. García Ferrando (2005) pp. 199-233.